

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

BILJEŠKE:

- 1/ Sondažno arheološko iskopavanje na Gradini Marić u Mikleuškoj 1964. godine vodila je Dragica Iveković, arheolog Muzeja Moslavine u Kutini, a rezultate je objavila u Arheološkom pregledu (br. 7, 1965) i Zborniku Moslavine (br. 1, 1968).
- 2/ Prema Tabelarnom prikazu relativnokronoloških odnosa u prethistoriji u SZH Zorka Markovića, to bi bio vremenski period između 4200 i 700 g. pr. n. e.
- 3/ U međuvremenu je kamenolom poduzeća "Cestar" iz Kutine prestao raditi, iako za sada nije moguće doznati da li se sasvim odustalo od eksploatacije kamena na ovome mjestu ili će se eventualno nastaviti.
- 4/ Godine 1964. kada su vršena sondažna istraživanja na Gradini Marić, dio lokaliteta bio je prekriven šumom, a dio su bile oranice i vinogradi. Danas je čitavo područje lokaliteta teško pristupačno, a u doba vegetacije mjestimično i neprohodno.

Ana BOBOVEC, Muzej Moslavine u Kutini

SREDNJOVJEKOVNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI NA PODRUČJU OPĆINA KUTINA I GAREŠNICA

Spomenici srednjega vijeka o kojima će ovdje biti riječ spadaju u red fortifikacijskih objekata. Nastali su u burnim vremenima provala Turaka u XV stoljeću, a poneki od njih i nekoliko stoljeća ranije. To su kamene utvrde - BURGOVI ili zemljane utvrde - GRADIŠTA, a protežu se u nizu čitavim područjem Moslavine koja je u jednom povijesnom razdoblju bila granično područje između Turske imperije i kršćanskog svijeta. Padom Moslavine pod tursku vlast neki od tih objekata ušli su u njihov obrambeni sistem, a povlačenjem Turaka uglavnom su ostali izvan funkcije i nisu više obnavljani. Ostatke nekih od njih i danas možemo vidjeti, a neki su ostali samo u narodnoj predaji.

GARIĆ GRAD (općina Garešnica) se smatra jednim od najstarijih srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj. Od XII do XVI stoljeća Garić grad egzistira kao upravno središte šireg područja istočno od Čazme, koje se u pisanim dokumentima spominje već 1163. godine. Samo utvrđenje, čiji su ostaci još i danas dobro vidljivi i relativno sačuvani, smješteno je na sjevernim obroncima Moslavačke gore (nedaleko izvora potoka koji se u prošlosti zvao Garić, a podno najvišeg vrha Moslavačke gore Humke)¹⁾

Pronađeni ostaci materijalne kulture, a i sama arhitektura gotičkoga stila zorno govore o životu grada i čitavog ovog područja tijekom nekoliko stoljeća prije provale Turaka.

Na Garić grad kao značajno srednjovjekovno naselje i utvrdu prvi puta je u ovom stoljeću skrenuo pažnju Đuro Szabo²⁾, a inicijativu za pokretanje arheoloških istraživanja inicirao je Muzej Moslavine u Kutini 1960. godine. Napravljen je geodetski i arhitektonski snimak, te su izvedeni zaštitni radovi 1964. godine pod rukovodstvom Konzervatorskog zavoda Hrvatske iz Zagreba. Istovremeno je vođena i akcija za pokretanje sistematskih istraživanja i konzeravciju čitavoga objekta. Ova nastojanja dala su rezultata i radovi su otpočeli 1968. godine. U troškovima su ravnomjerno participirale sve moslavačke komune i Republički fond za unapređenje kulturnih djelatnosti Hrvatske. Garić grad je u perspektivi trebalo uklopiti u okvir Rekreacionog centra Podgarić. Radovi su izvođeni u suradnji sa Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba.

U prvoj fazi izvršeno je čišćenje objekta od gustog raslinja i nanosa zemlje, a zatim je ot-

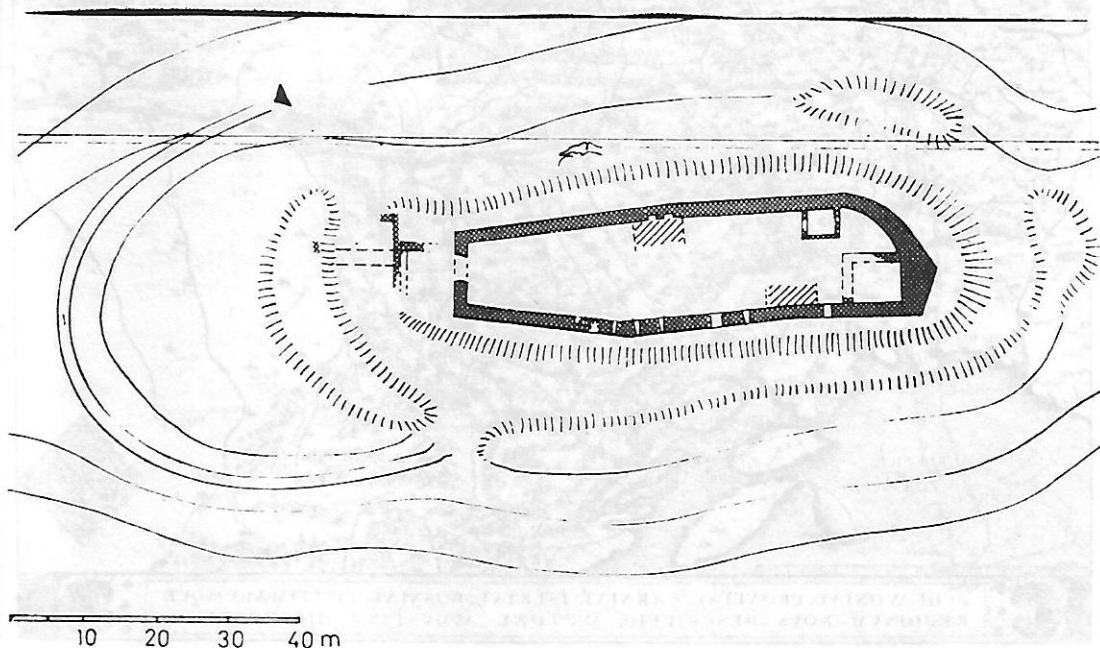
kopan zidni plašt. Već tokom tih početnih radova pronađen je bogat pokretni arheološki materijal: keramika, pećnjaci, željezno oružje, konjska oprema i predmeti svakodnevne upotrebe. Radovi su nastavljani i u 1979. godini kada su otkopani i istraženi slijedeći objekti: centralni ulaz u burg, stambena zgrada, gospodarska zgrada, centralna kula te zapadni, istočni i južni bedem. Nakon iskopavanja prišlo se sanaciji i konzervaciji najugroženijih dijelova burga. Radove je izveo Regionalni konzervatorski zavod iz Zagreba, a ukupno je konzervirano oko 55 m² zida. Tokom slijedećih godina bilo je planirano restaurirati, konzervirati i prezentirati čitav objekt, ali sticajem okolnosti to nije bilo moguće učiniti. Iako uklopljen u život Rekreacionog centra Podgarić i posjećivan od turističkih grupa, Garić grad zapravo nikada nije dobio adekvatan tretman i u proteklom 20 - godišnjem razdoblju bio je izložen propadanju. Danas je u stanju koje nalaže stručnu intervenciju, a onda i kontinuiranu brigu oko održavanja.

Pokretni arheološki materijal iskopan na Garić gradu čuva se u Muzeju Moslavine u Kutini, a pripada uglavnom razdoblju razvijenog srednjega vijeka, a neki arhitektonski elementi mogu se smjestiti u predtursko vrijeme (možda i u vrijeme gradnje samoga burga).

Veoma zanimljivi i u svakom slučaju od izuzetnog značaja su garićgradski pećnjaci: dekorativni, gotički, izuzetne ljepote. Glazirani su zelenom ili žuto - smeđom bojom i ukrašeni motivima ribe, grifona, krilatoga zmaja, čudnovate ptice, te vegetabilnim i geometrijskim ukrasima.

Južno od Garić grada i Humke nalazimo ostatke PAVLINSKOG SAMOSTANA SVETE MARIJE koji je utemeljen u XIII stoljeću. Izvori kažu da je ovaj samostan "dobio od Čazmanskoga kaptola mnoge privilegije i postao znamenit, te su u njemu sahranjeni mnogi odličnici i velikaši." Ostaci samostana danas su poznati pod imenom BELA CRKVA (općina Kutina).

Ne manje impozantan burg od Garića, ali do sada neistraživan je JELEN GRAD (općina Kutina), sagrađen na dominantnom položaju u Moslavačkoj gori, poviše doline kojom je išla stara cesta od Moslavine (današnje Popovače) prema Gariću. O njegovu postanku ima malo podataka, a u malobrojnim izvorima se javlja pod raznim imenima. U XV stoljeću je bio u vlasništvu porodice Erdödy, a nakon što su Turci zauzeli Moslavinu pao je u njihove ruke. Grad je dug oko 65, širok 12 - 15 metara, a zidine od grubo obrađenog kamena relativno su dobro sačuvane.

JELEEN GRAD - TLOCRT

Sjeverozapadno od Jelen grada, a u okolici sela Mustafina Klada nalaze se ruševine KOŠUTA GRADA (općine Kutina) koji se u izvorima spominje 1334. godine kao grad KOŠUČAK (COSUCHAK) pod kojim stoji kapela čazmanskog arhidakonata, iz čega se može zaključiti da se u njegovoj okolici razvilo i naselje. Danas od Košuta grada postoje još samo neznatni ostaci⁴⁾.

MOSLAVINA (općina Kutina)⁵⁾ se u izvorima spominje već 1181. godine (Monoszlo) i bila je posjed koji je kralj Bela darovao svome čovjeku koji je za njega ratovao. Jedan od potomaka Makarije je u XIII stoljeću postao kurijalni župan i podban. U XIV stoljeću u posjed Moslavine došla je porodica Erdödy i u njihovo vrijeme je pala pod tursku vlast, iako je imala jako utvrđenje. I poslije odlaska Turaka ostala je u vlasti Erdödyja.

Arheološka istraživanja izvršena su na tri lokaliteta koja su spadala u okvir utvrđenja i naselja grada Moslavine. Godine 1963. Muzej Moslavine je izvršio sondažna istraživanja na

lokalitetu MIHOLJAC u okviru bolničkog kompleksa, a 1965. godine na lokalitetu RIBNJAČA, sjeveroistočno od bolničkog kompleksa. Oba ova lokaliteta mogu se smatrati srednjovjekovnim fortifikacijskim objektima, jer pokretni arheološki materijal potječe iz XV stoljeća. Godine 1975. izvršena su istraživanja i samoga grada Moslavine, koja su dala materijal koji možemo smjestiti i u nešto raniji period (XII - XIV. st.)

I na području općine Garešnica postoje ostaci jednoga burga koji je vrijedan znanstvenog interesa. To je BRŠLJANOVAC GRAD. Podignut je najvjerojatnije u drugoj polovici XIII stoljeća, a imao je zadatak da štiti sjeveroistočni dio bršljanovačke župe od prodora neprijatelja. Kad su Turci osvojili ove krajeve, preuzeli su ga i pored Moslavine i Zdenaca bio je jedna od značajnijih njihovih utvrda. Danas su ostaci toga grada još uvijek vidljivi, ali su u takvom stanju da bi rekonstrukciju bez detaljnijih istraživanja bilo teško izvesti.

NA KARTI IZ 1595. GODINE PORED ČAZME I GARIĆA UCRTAN JE I PLOVDIN GRAD (PLODIN)

Pored burgova, na području općine Kutina i Garešnica postoji čitav niz lokaliteta arheološkog značaja, koji su također spadali u obrambeni sistem u vrijeme turskih osvajanja, a neki od njih egzistirali su i nekoliko stoljeća ranije. To su GRADIŠTA, objekti građeni od drva i zemlje.

Ostatke jednoga gradišta, čija povijest seže u predtursko doba, imamo nedaleko Kutine. To je PLOVDIN GRAD koji je zabilježen u starim kartama pored Čazme i Garića, a u pisanim dokumentima u XVI stoljeću. Nalazi se na nizinskom terenu (gradište barovitog tipa) koji se nadovezuje na Lonjsko polje, na samoj obali potoka Kutinice. Naselje i tvrđava su bili i do 3 metra izdignuti iznad nivoa ostaloga terena, a do kopna na sjevernoj strani prema Kutini moglo se doći isključivo čamcem. Melioracijom i regulacijom Kutinice situacija se sasvim izmijenila, tako da ovaj teren više nije plavljen.

Arheološka istraživanja lokaliteta Plovdin grad izvršena su 1963. godine i tom prilikom je konstatirano postojanje naselja i tvrđave. Na oba kompleksa pronađeno je mnoštvo keramike sa žigovima lončarskih radionica, pećnjaka, željeznih predmeta svakodnevne upotrebe, čavala, okova i konjske opreme. Danas se obrisi ovoga gradišta jedva raspoznaju, a djelomično je i uništeno.⁶⁾

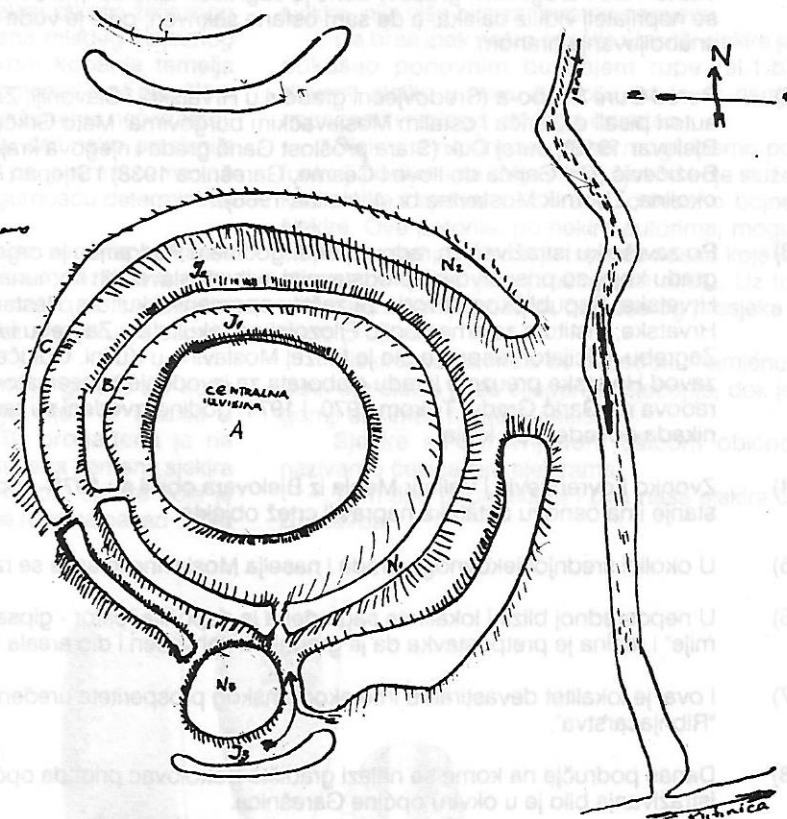
Slična sudbina, ali ovaj puta gotovo potpuno uništenje, zadesila je i jedno gradište barovitog tipa velikih dimenzija na području Garešnice u Trnovitičkom Popovcu, koje se u narodnoj tradiciji nazivalo ŠAŠAR GRADOM.⁷⁾

Na području garešničke općine imamo ostatke još nekoliko gradišta barovitog tipa koja su istraživana (TOMAŠICA i SOKOLOVAC⁸⁾) ili uočena prilikom rekognosciranja terena (CRKVENI BRIJEG u Kaniškoj lvi, STARI PALEŠNIK, TRNAVA, LADISLAV, VELIKA MLINSKA⁹⁾).

gradišta
Turski stol
17. VII. 1956. god.

A. centralna oazičina
Ja, Ja, Ja, ja, ja, ja, koji tek nastoje

N₁, N₂, N₃ - natpisi - kof. m. ali
vrijemeno postojale
do 20 m. centralna točka
k. t. kamerni opskr. ostalo

GRADIŠTE VISINSKOGA TIPA - TURSKI STOL U KUTINI (crtež Ante Glavičića iz 1956.)

Niz gradišta postoji i na području općine Kutina (uglavnom su visinskog tipa). U samoj Kutini nalazi se TURSKE STOL (sondažno istražen 1966.g.), a u Moslavačkoj gori imamo KUTINEC (sondažno istražen 1966.g.) i u njegovoj neposrednoj blizini SAMAR GRADINU (utvrđeno rekognosciranjem 1990.g.), zatim SANAC GRADINU ili STELOVAČU (sondažno istražena 1966.g.)

Prilikom rekognosciranja terena 1990. godine utvrđeno je da u Moslavačkoj gori pos-

toje još dva lokaliteta koja do sada nisu bila poznata: TOCILJ GRAD povrh sela Paorska Kutinica dominira terenom, a pošto se naziru ostaci kamenoga zida, moglo bi se pretpostaviti da je to bila utvrda većih dimenzija. Nešto istočnije, također kod sela Paorska Kutinica, nalazi se utvrda BEDEM, od koje je ostalo samo centralno uzvišenje. Kamen sa ovoga lokaliteta mještani su upotrebljavali za gradnju kuća i ostalih objekata.

BILJEŠKE:

- 1) Najviši vrh Moslavačke gore Humka nalazi se na 488 m, a Garić grad na 356 m nadmorske visine. Kao i drugi takvi gradovi Garić je sagrađen tako da ima dominantan položaj s kojeg se neprijatelj vidi iz daleka, a da sam ostane sakriven, gdje je voda u blizini, a i mogućnost snabdijevanja hranom.
- 2) Pored Đure Szabo-a (Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920), još su neki autori pisali o Gariću i ostalim Moslavačkim burgovima: Mato Grkčević (Povijest Garić grada, Bjelovar 1916), Juraj Čuk (Stara prošlost Garić grada i njegova kraja, Bjelovar 1934), Mato Božičević (Od Garića do Ilove i Česme, Garešnica 1938) i Stjepan Pavičić (Moslavina i okolina, Zbornik Moslavine br. 1, Kutina 1968).
- 3) Po završetku istraživačkih radova 1969. godine u Podgariću je organizirana rasprava o Garić gradu kojoj su prisustvovali predstavnici svih moslavačkih komuna, Sekretarijata za kulturu Hrvatske, Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Restauratorskog zavoda Hrvatske, Instituta za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Arheološkog muzeja u Zagrebu. Inicijator rasprave bio je Muzej Moslavine u Kutini. Odlučeno je da Restauratorski zavod Hrvatske preuzme izradu elaborata za izvođenje konzervatorskih i restauratorskih radova na Garić Gradu. Tokom 1970. i 1971. godine izvedeni su radovi po planu, ali nisu nikada dovedeni do kraja.
- 4) Zvonko Lovrenčević i Velimir Megla iz Bjelovara obišli su 1978. godine Košuta grad, snimili stanje i na osnovu ostataka napravili crtež objekta.
- 5) U okolici srednjovjekovnoga grada i naselja Moslavine kasnije se razvilo naselje Popovača.
- 6) U neposrednoj blizini lokaliteta sagrađena je deponija fosfor - gipsa kutinske "INA - Petrokemije" i realna je pretpostavka da je gradnjom zahvaćen i dio areala Plovdin grada.
- 7) I ovaj je lokalitet devastiran u ime ekonomskog prosperiteta uređenjem ribnjaka garešničkog "Ribnjačarstva".
- 8) Danas područje na kome se nalazi gradište Sokolovac pripada općini Daruvar, a u vrijeme istraživanja bilo je u okviru općine Garešnica.
- 9) Iz Izvještaja o službenom putu u Hercegovac (Moslavina) u vezi arheološkog nalaza, a na poziv tamošnjeg župnika Gabrijela Glavnika, Branke Vikić i Aleksandre Faber.